

АВТОРСЬКЕ ПРАВО НА ПОХІДНІ ТВОРИ У ВИДАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Катерина Афанасьева,
*завідувач сектора авторського права НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат філологічних наук*

Видавнича галузь в Україні останнім часом стрімко розвивається. Видавці підвищують вимоги як до якості оформлення книги, так і до тематичного репертуару продукції, активніше співпрацюють з іноземними авторами, випускаючи останні світові літературні новинки, подекуди одночасно з оригінальним виданням. Водночас й українські автори здобувають визнання в зарубіжних читачів — їхні книги виходять у перекладі в багатьох європейських країнах.

За таких умов видавцям усе частіше доводиться стикатись із юридичними аспектами підготовки до друку перекладної літератури: під час укладання договорів із правовласниками, розповсюдження видавничої продукції тощо. Співпраця з іноземними авторами та видавництвами додатково потребує від видавця обізнаності у специфіці законодавства певної держави, умов, за яких діють норми міжнародних договорів.

Водночас правова неграмотність працівників видавничої сфери стає серйозною проблемою у площині правомірної взаємодії всіх учасників видавничого ринку України та світу. Як бачимо, актуальність питання ліквідації правової некомпетентності серед фахівців видавничої галузі не викликає сумнівів.

Правова специфіка випуску видань значною мірою залежить від виду видання та, головне, типу твору, що готується до друку. Твір може існувати

як у його оригінальній формі, так і в змінений — переклад, переробка, адаптація тощо. Твір, що є творчою переробкою іншого вже наявного твору, є похідним.

До похідних творів, які найчастіше використовуються у видавничій сфері, належать:

- адаптація;
- переробка (парафраз, сіквел);
- творчий переклад.

Адаптація — полегшення твору для сприйняття малопідготовленими читачами чи пристосування його для демонстрації за допомогою інших художніх засобів. Прикладами адаптації можуть бути переробка літературного твору на телевізійний сценарій або драматичного твору — на аудіовізуальний з метою його екранізації. Адаптація вимагає збереження стилю автора та його мовних особливостей, а здійснення її неможливе без згоди автора оригінального твору.

Віднести до адаптації також можна поширені нині скорочені варіанти літературного твору класика, що розміщуються, наприклад, у хрестоматіях для середньої школи. Таке використання письменницьких творів з одного боку якщо розглядати хрестоматію як складений твір, відповідно до п. 1 ст. 19 Закону України «Про авторське право та суміжні права» (надалі в межах статті — Закон України), має відбуватися з дозволу автора або його спадкоємців. Водночас, якщо брати до уваги, що хрестоматія є навчаль-

ним виданням, відтворення в ній уривків з опублікованих письмових творів як ілюстрацій для навчання згоди автора не потребує (п. 1. ст. 23 Закону) [1]. Так, у 2007 році С. Жадан вимагав вилучити його поезії зі шкільної програми та, відповідно з хрестоматій, мотивуючи свою позицію тим, що його твори потрібно читати, а не вивчати. Цікаво, що дослухавшись до вимог поета, Міністерство освіти і науки України водночас завдало збитків видавництвам, які були змушені вилучити накладди своєї продукції з полиць магазинів.

Також слід серйозно поставитись і до власне процесу здійснення адаптації. Якщо адаптація творів для хрестоматій із грифом Міністерства освіти і науки України, переважно, відбувається із залученням фахівців, то брошури для підготовки до іспитів зі скороченими варіантами творів, вільними їх переказами, котрими рясніють полиці книжкових магазинів, нажаль здійснюються із грубим порушенням змісту та стильових особливостей мови авторських творів. Водночас автор (а протягом 70 років після його смерті і спадкоємці письменника) може позиватися до видавництв, що своєю адаптацією спотворюють зміст або цілісність авторського твору.

Парафраз — вільна переробка теми або вибраних сюжетів — досить поширене явище у класичній поезії та прозі. Так, популярний твір М. Гулака-Артемівського «Твардовський» насправді є вільною переробкою гумористичної балади А. Міцкевича «Пані Твардовська», в основі якої — відома легенда зі слов'янського фольклору про гульвісу-шляхтича, що запродав душу чортові. Казка «Пан та собака» написана на основі фабульної канви чотирирядкової байки І. Красіцького («Pan i Pies») та деяких епізодів іншого його твору сатири («Pan niewart slugi»). На думку М. Пашкевича, творчим запозиченням є і «Москаль-чарівник» І. Котляревського, списа-

ний автором з французької однойменної п'єси Д'Ансома («La soldat magique»). Пізніше сюжет п'єси так сподобався В. Гоголю-Яновському (батьку М. Гоголя), що він відтворив його російською мовою під новою назвою «Простак, або Хитрість жінки, перехитрована солдатом».

Однак взята за основу сюжетна канва чи ідея не обов'язково порушують права авторів оригінальних творів. Свого часу відома письменниця Франсуаза Саган у передмові до свого нового роману «Лежачий пес» висловила подяку іншому літератору Ж. Угрону, визнавши що ідею твору вона запозичила з його новели «Стара жінка». Обурений Ж. Угрон подав позов до суду. Однак пройшовши не одну судову інстанцію справа все ж була вирішена на користь Франсуази Саган, що на думку суддів змогла розвинути схематично окреслений задум письменника та перетворити його на оригінальний самодостатній роман [2].

Справді, в історії літератури багато прикладів, коли запозичення теми чи сюжету в результаті закінчувалося появою абсолютно нового твору. Широко відомо, що В. Шекспір багато тем для своїх трагедій брав з творів античних героїв, а Стендаль використовував для новел тематику італійських середньовічних хронік.

Письменники-постмодерністи взагалі вважають використання уривків творів інших авторів у своїх текстах не ганебною, а, навпаки, потрібною яскравою ознакою жанру їхньої творчості. Визнаний письменник У. Еко у своєму найвідомішому романі «Ім'я рози» прямо каже про те, що використовував фрагменти середньовічних хронік і житій святих. Однак джерела таких запозичень мало цікавлять читачів, а твір, незважаючи на це, сприймається як самостійний і оригінальний.

На сьогодні українське законодавство визнає переробку похідним

твором, створення якого потребує дозволу автора оригіналу. Тож видавництвам слід бути особливо обережними укладаючи угоди з авторами подібних творів. Насамперед, потрібно відповісти на запитання: чи мають такі автори право на публікацію цього твору, чи правомірно була здійснена переробка?

До того ж, не можна бути впевненим на сто відсотків у тому, що перед вами твір-переробка, а не банальний плагіат. Не беручи до уваги важливі на етапі перевірки якості рукопису начитаність і професіональне чуття видавця, варто скористатись і правовими способами захисту. Повну відповідальність автора за можливі претензії щодо плагіату тексту з боку інших осіб можна передбачити в угоді з ним. У цьому випадку видавництво, хоч і не врятує наклад, але, принаймні, зможе уникнути судових претензій до нього в разі конфліктної ситуації. До того ж автор, який не впевнений у своєму цілковитому авторстві, навряд чи погодиться підписатися під цим пунктом угоди.

Утім деякі видавництва ідуть на свідомий ризик, не вбачаючи в переробках порушення прав автора оригіналу. Так, видавці книг Д. Ємця, автора серії книг про Таню Гроттер, твори автора називають пародією на відомого «Гаррі Поттера», а звинувачення в плагіаті — безкоштовним піаром. І справді, скандал навколо видання дав змогу видавництву «Росмен», яке одночасно уклало договори і з авторкою «Гаррі Поттера» Дж. Роулінг, і з автором «Тані Гроттер» Д. Ємцем, однаково успішно продавати обидва видання.

Сіквел — художній твір, який продовжує сюжет іншого відомого твору — сьогодні користується величезною популярністю. Найбільш вдалі сюжети розкручуються письменниками в наступних книгах-продовженнях. Приміром, кілька романів про мушкетерів О. Дюма («Три мушкетери», «Мушкетери 20 років

потому» та ін.). Однак вдаються до написання «літературних продовжень» не завжди самі автори оригіналу. Так, професор Токійського інституту іноземних мов І. Камеяма опублікував продовження роману Ф. Достоевського «Брати Карамазови». Під псевдонімом Василій Старой вийшло продовження історій героїв Л. Толстого «Війна і мир». Нові сюжети «бондіани» Я. Флемінга, що є батьком всесвітньо відомого агента 007 вийшли з під пера С. Флокса. А деякі сучасні письменники взялись до написання *пріквелів* — художніх творів, що розповідають про події, що сталися до подій іншого художнього твору. Зокрема, Е. Лейн представив на суд публіці серію книг про юність Шерлока Холмса — легендарного героя детективів А. Конан Дойля.

Традиційно написанню похідного твору передують домовленості із автором оригіналу, що до речі може впливати на обрання кандидатури автора для написання продовження його твору. Втім нерідко автори нехтують цими правилами, спочатку створюючи похідний твір, а вже потім шукають видавництво для його опублікування та залагодження питання дозволу з автором оригіналу.

Саме так сталось із спадщиною американського класика, автора роману «Над прірвою у житті» Д. Селінджера. У 2009 році, ще за життя автора, молодий письменник-новачок Дж. Каліфорнія заявив про бажання надати друге життя роману в його продовженні піз назвою «60 років потому: пробираючись крізь жито». Дев'яносторічний Д. Селінджер особисто подав позов до суду з вимогою заборонити публікацію сіквелу. Втім рік потому, після смерті письменника, його спадкоємці дозволили публікацію роману, в якому, до речі, одним з героїв є сам Д. Селінджер [3].

Нерідко виданням контрафактних сіквелів зловживають літературні пі-

рати. Свого часу відомий твір М. Мітчел «Розвіяні вітром» зазнав справжнього буму з боку авторів, охочих написати продовження захопливої історії. У США друге життя улюблена героїня здобула лише в романі «Скарлет» О. Ріплі, якій вдалося викупити право на написання продовження в нащадків М. Мітчел та узгодити з ними сюжетні лінії. Натомість, на пострадянському просторі відразу десятки романів, у яких головними героями неодмінно були Скарлет О'Хара та Ретт Батлер, просто заповнили книжкові ринки. При цьому автор жодного з них не отримав дозволу в правласників. Найбільш масштабним піратським проектом стало видання романів за мотивами «Розвіяних вітром» групою з понад 30 авторів, які творили під псевдонімом Юлія Хілпатрік. На батьківщині роману нащадки М. Мітчел обурювалися відвертим ігноруванням авторських прав, однак притягнути до відповідальності практично не було кого — ім'я автора вигадане, а реальні автори, що працювали над написанням романів, жили в різних містах колишнього СРСР.

Переклад. Друк перекладного видання завжди пов'язаний з особистістю перекладача та правомірністю такого перекладу. Професія перекладача цінувалась у всі віки та водночас давала самим перекладачам безмежну владу над авторським твором. Першим перекладом в історії Європи вважають переклад «Одісеї» Гомера латиною, виконаний Луцієм Лівієм Андроніком у 240 році до н. е. Втім тогочасні перекладачі дозволяли собі багато вольностей, зокрема згаданий Лівій Андронік сміливо замінював імена грецьких богів на римські аналоги, а Тіт Макцій Плавт вдало поєднував уривки перекладу із власними текстами. Сам Цицерон також був прихильником так званих «вільних перекладів» — перекладів, які відтворюють найважливіший зміст оригі-

налу з можливими змінами: додатками, пропусками тощо.

На різних історичних етапах вигоди до здійснення перекладів також різнились. У радянські часи у творах класиків, що рекомендувались до друку, намагались «знайти» суголосні із комуністичними погляди. 90-ті роки ХХ століття ознаменувалися масовістю перекладної літератури, що однієї миті стала доступна колишньому радянському читачеві. Переклади в цей час робилися нерідко непрофесіоналами, а про їхню якість і важкі пошуки перекладачем семантичних відповідників і навіть говорити не доводилося. Сьогоднішні смаки читачів ставлять перед перекладачами нове завдання — зберегти максимальну ідентичність з оригіналом, а інколи навіть знайти перші автентичні тексти, рукописи твору, що перекладається. Щоправда, такі пошуки подекуди породжують появу зовсім нових творів, суперечать усталеним уявленням про твір певного автора взагалі. Так скандалом ознаменувався вихід у світ нової американської версії «Війни і миру» Л. Толстого, яку перекладачі скоротили на 400 сторінок, маючи на меті привабити читача, якого завжди лякає великий обсяг тексту твору, порівняно невеликими розмірами видання. Однак, як з'ясувалося таке нове прочитання легендарного твору не було самодіяльністю перекладача Е. Бромфілда. Просто в роботі він використовував первинний варіант роману, що був опублікований протягом 1865—1866 років. у журналі «Руський вісник» під назвою «1805-й рік». Через три роки Л. Толстой переглянув роман і представив публіці більш об'ємний варіант, який і відомий більшості з читачів. Прихильники класичної версії роману саме наголошували на тому, що перекладений твір — не більше ніж чернетка, і лише за автором залишається останнє слово щодо завершеності твору. Втім без автора всі ці дискусії так і залишаються дискусіями.

За ступенем тотожності з оригіналом виділяють *буквальні* та *вільні* переклади. Останній користується особливою популярністю серед перекладачів. Адже він надає перекладачеві простір для творчості, можливість використати все багатство образних засобів, національного колориту. Вільний переклад твору не вимагає від перекладача дослівного повтору тексту оригіналу, особливо це стосується перекладу поезії. Досвідчений перекладач завжди знайде відповідник у мові, що якнайкраще передасть емоційне забарвлення мови автора оригіналу, його задум. Але вільне, віртуозне поводження зі словом, сповнене великою сміливістю та ініціативністю і одночасно тактом і почуттям міри, притаманне приміром М. Лукашу, властиве далеко не всім перекладачам. А вільний підхід до мови оригіналу злегка може перетворити, приміром, трагедію на фарс, змінити основний зміст твору, задум письменника й таким чином порушити права автора. У всі віки в основі перекладацької діяльності лежало збереження саме змісту твору, що є запорукою правомірної діяльності перекладача й сьогодні. Вже згаданий Цицерон вбачав мистецтво перекладу у виваженій інтерпретації оригінального твору, зі збереженням його схожості «не за словами, але за змістом». Це й не дивно, адже більшість освічених римлян чудово володіли грецькою, тож могли з легкістю порівняти оригінал із перекладом.

З розвитком перекладацької діяльності та зростанням потреби у перекладі найважливішої книги — Біблії, під впливом церкви розвитку набув буквальный, дослівний переклад. Звичайно, буквальный переклади характеризуються більшою історичною відповідністю та точністю передання значення окремих слів. Втім деякі перекладачі в гонитві та точністю ставляться до перекладу, як писав колись О. Мандельштам, «як до пере-

кладання зерна з мішка в мішок». В результаті переклад повністю спотворює враження читача від книги та, безумовно, впливатиме на його ставлення до автора. Прикладів з практики книговидавання, коли невдалі переклади просто зіпсували репутацію авторів дуже багато. Ми не будемо тут обговорювати «провали» деяких перекладачів і видавництв.

Натомість, згадаємо приклади, коли переклад якщо й не перевершив оригінал, то, принаймні, цінувався на рівні із ним. Мова йде про вільний переклад абатом Дефонтемом «Мандрів Гулівера» Дж. Свіфта французькою. Дефонтен кардинально змінив первинний твір автора, маючи на меті зробити його більш прийнятним для французького читача. У передмові до видання він відверто визнавав, що «місця, які здавались йому непристойними», «обурювали б добрий смак французів», «бентежили би мене самого», всі «тривіальні роздуми, хлопчиські витівки, непристойні думки, нудні повтори, грубості, дурниці, низькі жарти» він «вважав за свій обов'язок прибрати із тексту цілком і повністю». Звичайно Дж. Свіфт як автор мав усі підстави обуритись безпардонному втручання у авторський твір. Однак шалена популярність перекладу, що й зробив славу Дж. Свіфта як талановитого письменника, тонкого майстра політичної сатири, не дала йому такої можливості [4].

Незважаючи на різні підходи перекладачів до роботи та втручання в авторський оригінал, за чинним українським законодавством автор, який передав видавництву чи перекладачеві право на переклад, всеодно лишає за собою право протидіяти будь-якому спотворенню чи перекрученню твору, що може зашкодити його честі та гідності (п. 1. ст. 14 Закону України). Насамперед це стосується втручання у зміст твору, його зміни. Тож, здійснюючи переклад твору, не зайвим буде показати готовий варіант авторо-

ві оригіналу, щоб, принаймні, перевідчитись, що той не має претензій до перекладача щодо інтерпретації твору. Часто на етапі підписання угоди з автором перекладач або видавництво, що здійснює переклад в тексті угоди передбачають можливість автора ознайомитись із текстом перекладу або ж навіть узгодити кандидатуру перекладача. Узгодивши всі питання заздалегідь, видавництво може бути упевнене, що коли книга буде надрукована та надійде у продаж непередбачених претензій до перекладачу з боку автора вже не буде.

Окрім мови оригіналу, для перекладу твору часто використовують так званий «переклад-посередник». Це робиться переважно у ситуації коли перекладач не володіє мовою твору оригіналу, видавництво не може знайти досвідченого перекладача з цієї мови, або ж коли примірник твору мовою оригіналу отримати не можливо. Звісно, використання перекладу-посередника з погляду перекладацької діяльності порушенням не є. Історії відомі безліч яскравих прикладів перекладів, які посіли достойне місце серед інших літературних шедеврів, втім здійснювались саме з перекладу-посередника. Це й східні переклади І. Франка, переклади поезії М. Бажаном, «Інтернаціонал» М. Вороного та багато інших. Однак, з юридичного погляду здійснення перекладу з мови посередника потребує не лише отримання дозволу в автора оригінального твору, а й від автора перекладу на цю мову. У важкий для книгодрукування період 90-х років ХХ століття українські видавці, що не мали фінансової можливості оплатити дозвіл на переклад від автора оригіналу, активно використовували російськомовні переклади цих творів. Сьогодні деякі великі видавництва можуть собі дозволити придбання прав на переклад українською в популярних іноземних авторів, однак більшість видавництв все ж здійснюють випуск перекладної

літератури лише за підтримки грантових та інших благодійних проектів.

Права перекладачів. Перекладачі користуються авторським правом на створений ними твір. Одночасно їхнє право є залежним, оскільки автори таких творів не можуть здійснити переклад, попередньо не отримавши згоди в автора оригіналу та не виплативши йому справедливої винагороди.

Варто згадати, що Радянський Союз свідомо ігнорував права іноземних авторів оригінальних творів. Унаслідок чого декілька поколінь вирости на казках «Буратіно» О. Толстого, «Чарівник Смарагдового міста» О. Волкова, «Вінні Пух та всі-всі-всі» Б. Заходера, навіть не підозрюючи, що ці твори є творчими перекладами зарубіжних авторів. Таких прикладів в історії літератури чимало й пов'язані вони, переважно, з тим, що в малоінформованому тогочасному суспільстві автор оригіналу та перекладу твору практично ніколи не могли б зустрітись, а тому й факт порушення авторських прав залишався невідомим. Однак і сьогодні, коли інтелектуальна власність є економічно важливою цінністю, митці все ж демонструють свою правову та культурну безграмотність щодо дотримання прав авторів оригінальних творів.

Здебільшого, перекладачі здійснюють переклад без дозволу автора. І вже під час опублікування твору перекладачеві або видавництву, що видає переклад, доводиться залагоджувати це питання з автором. Приміром, український письменник О. Ірванець лише випадково дізнався про те, що його книга п'єс «Рекордінг» та інші твори» готується до друку в краківському видавництві «Ксенгарня академічка» польською мовою. Звісно, жодних домовленостей з автором, як і гонорару за переклад, не було. Аби вийти з незручної ситуації, видавництво вирішило за достатнє запросити автора до м. Кракова на презентацію книги, оплативши авторові проїзд

та подарувавши десяток авторських примірників [5].

Потреба в дозволі зберігається навіть тоді, коли автор вже помер — протягом 70 років після його смерті родичі мають право надавати дозвіл на здійснення перекладів творів померлого автора. Пошук спадкоємців завжди пов'язаний із складностями, починаючи від неможливості отримання інформації про їхнє місце перебування та закінчуючи відсутністю у спадкоємців нотаріально завірених документів про набуття інтелектуальної спадщини померлого автора. Втім норма закону залишається незмінною: неможливість отримати згоду спадкоємців або ж відсутність даних про автора та спадкоємців у базах відповідних авторських товариств не дає видавництву права вільно здійснювати переклад.

«Світові права» на переклад. Поширений на Заході термін «світові права» узвичаївся і в українському видавничому бізнесі, особливо коли мова йде про обсяг прав, які передає автор видавництву. На думку видавців, володіння *«світовими правами»* на переклад, тобто ексклюзивними правами здійснювати переклад авторського твору на будь-яку мову, лише сприяє промоції сучасних українських авторів за кордоном і виходу перекладів їхніх творів іншими мовами. Втім самі автори такого погляду не поділяють. На їхню думку, авторів варто продавати лише ті права, котрі видавництво реально має намір реалізувати. Інакше автор, фактично, стає заручником видавництва, що не опікується просуванням його творчості за кордоном та, водночас, не дає такої можливості авторові.

Як би там не було, бажаним для видавництва залишається отримання ним виключних прав на переклад, публікацію, тиражування та розповсюдження твору. Наявність такого «чарівного ключика» надасть видавцеві не лише можливість користува-

тися перевагами ексклюзивного видання, а й боротися з конкурентами, що мають намір видавати цей же твір. Яскравим прикладом стала справжня антиконтрафактна кампанія, що її розгорнуло видавництво «Кальварія». Останнє придбало виключні права на переклад українською легендарного твору А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц». Утім інші видавництва також дуже зраділи довгоочікуваному перекладу та сприйняли вихід книги видавництва як сигнал до вільного використання твору. Більше ніж 6 українських видавництв одночасно почали готувати до друку «українського принца», незважаючи на застереження від «Кальварії». Серед них видавництво «Фоліо», «Школа», «Махаон», «Світ», «Веселка», «Навчальна книга — Богдан», «Підручники та посібники». Українська версія твору дуже швидко заповонила підручники для середньої школи, хрестоматії зарубіжної літератури [6]. Приклад цього інциденту, в результаті якого «Кальварії» вдалося примусити видавництва-порушників сплатити компенсацію чи відмовитися від поширення контрафактної продукції, є дуже показовим для України.

Гонорари. Розквіт перекладацької діяльності припадав ще на період правління Петра I, який через брак оригінальної освітньої літератури всіляко підтримував перекладачів. Для встановлення постійного контролю за їхньою діяльністю посада перекладача вводилась у державних установах, тобто стала державною посадою. Втім платили перекладачам мало та сума ця не залежала від обсягу виконаних робіт. Уведення нового виду розрахунку з перекладачами, що актуальна й до сьогодні, належить директорові академічної типографії І. Тауберту. Він у другій половині XVIII століття запропонував платити перекладачам з розрахунку за аркуш, що й було затверджено «Собранием, старающимся о переводе иностранных книг», заснованим у 1768 році. Надалі практика

оплати за аркуш набувала все більшої популярності, проте лише заможні книготорговці могли собі дозволити платити солідні гонорари перекладачам. Більшість з них все же розраховувалися з авторами своїми книгами.

Сьогодні виплата гонорару перекладачеві вираховується з аркушів, а ось розмір суми, що її доводиться сплачувати видавництву за отримання виключних прав на переклад твору, прямо залежить від популярності твору чи його автора. Втім більшість видавництв намагаються працювати на випередження. Маючи в країнах своїх професійних представників, так званих, скаутів, що стежать за місцевим видавничим ринком, можна швидко дізнатися про значущі новинки, які готуються до друку. Видавництво, що не має своїх представни-

ків у країнах, може відстежувати ринок за оглядами книжкового ринку та національними рейтингами продажів. Якщо придбати права в автора на цьому етапі — ще до випуску твору у світ — ціна буде значно нижчою. Утім завжди існує небезпека, що твір, який дістався видавництву недорого, так і не здобуде популярності у вашій країні. ♦

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2627-14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2627-14>.
2. Дюма Р. Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции / Р. Дюма. — 2-е изд.: пер. с фр.— М. : Международ. отношения, 1993.— С. 133.
3. Наследники Сэлинджера разрешили публикацию сиквела «Над пропастью во ржи» [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.newsru.com/cinema/13jan2011/60yl.html>.
4. Муравьев В. Путешествие с Гулливером / В. Муравьев. — М. : Книга, 1972. — 208 с.
5. Славінська І. Автори і видавці: хто, кого і як дуриць [Електронний ресурс] / Ірина Славінська // Українська правда. — 2010. — 14 червня. — Режим доступу до ресурсу : http://life.pravda.com.ua/society/2010/06/14/50684/view_print.
6. Видавництво «Кальварія» відстоює авторські права на «Маленького принца» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.osvita.org.ua/news/21456.html>.